

Spremembe pozidave in dejavnosti ter dogodki na območju nekdanjega središča Rihemberka »Pri Ličnu« v zadnjem dvesto letnem obdobju

Danes parkirišče nekdanj hotel Ličen

1. Spremembe pozidave

Iz starih katastrskih načrtov in starih arhivskih razglednic smo raziskali kako in kdaj so bile zgrajene stavbe na območju današnje trgovine Mercator in parkirišča pri trgovini, nekdanjem središču kraja imenovanem Pri Ličnu. Ime je ta kompleks dobil po družini Ličen, znanih, vplivnih in pomembnih lastnikih hotela in enega večjih posestev v Rihemberku.

Prvi izdelani katastrski načrti za to območje iz leta 1821 kažejo, da je bila na tem predelu le ena večja stavba sestavljena iz treh povezanih kril, neenakih velikosti in nepravokotnih stičnih kotov. Do nje je vodila pot iz križišča sedanjega odcepa v Britof diagonalno preko sedanjega parkirišča do Mantelovšča, kjer je bilo križišče oz. razcep poti za Britof in proti pokopališču.

Katastrski načrt iz leta 1821

Po letu 1821 do leta 1874, ko so bili izdelani novi katastrski načrti, je bilo južno od te stavbe do glavne ceste zgrajenih pet objektov, trije večji in dva manjša. Največji osrednji objekt je bila gostila Ličen, kasneje Hotel Ličen. Za hotelom je bila zgrajena stavba, ki se je dotikala prvotnega trokrilnega stavbnega kompleksa. Pred hotelom, ob glavni cesti v Gorico je zrasla stavba v kateri je bila trgovina, kasneje je bila povečana vzdolž ceste proti Gorici s prizidkom namenjenim kovačiji. Na vzhodni strani hotela, ob cesti za Britof sta zrasli dve manjši stavbi.

Katastrski načrt iz leta 1874

Naslednja sprememba opazna na katastrskih načrtih je bil izbris prvotnega trokrilnega stavbnega kompleksa od katerega se je ohranilo le zahodno krilo kot samostojen objekt. Tako so bili na začetku dvajsetega stoletja Pri Ličnu štirje večji objekti in dva manjša ob cesti v Britof. V dvajsetih letih dvajsetega stoletja je bila zgrajena še stavba na nasprotni strani ceste v Britof, na mestu kjer je sedaj stanovanjska hiša Branik 67, tik za spomenikom Widmayerju.

Katastrski načrt stanje po letu 1920

Po drugi svetovni vojni so bili katastrski načrti spremenjeni z vrisom novega stanja: izbrisani so bili vsi objekti, ki so bili porušeni in postopno odstranjeni. Vrisana je nova stavba trgovine ter površina za krajevno parkirišče. Nad parkiriščem so na načrtih evidentirane tri na novo zgrajene samostojne stanovanjske hiše ter povečana hiša, ki je z zahodne strani prva v nizu in je njena zasnova vidna že na franciscejskih načrtih iz leta 1821.

Katastrski načrt iz leta 2019

2. Namembnost stavb Pri Ličnu

Gostila Ličen je v drugi polovici devetnajstega stoletja postala središče kulturnega in družabnega, tudi političnega življenja kraja. V tem objektu je bila leta 1867 ustanovljena in je delovala rihemberška čitalnica.

Rihemberk 1899, pod zaselkom Britof dobro viden hotel Ličen

Stavbe in njihove namembnosti pred drugo svetovno vojno so nam v pogovorih **opisali Ivan Ličen iz Preserij, Egidij Birsa in Cvetko Vidmar iz Nova Gorice.**

2.1 Centralni in največji, dvonadstropni objekt je bil Hotel Ličen, ki je imel 24 prostorov, od tega 12 sob za goste. Prenova objekta in sprememba iz gostilne v hotel je bila izvedena konec devetnajstega stoletja, okrog leta 1895. Načrte za prenovo je izdelal Maks Fabiani. Na vseh razglednicah je na vzhodnem pročelju hotela lepo vidno znamenje ob katerem so se ustavljale cerkvene procesije in so ga ob teh prilikah okrasili s cvetjem.

Stavba gostilne Ličen pred letom 1900

Rihemberk in hotel Ličen leta 1906

Pogled na Britof in skrajno levo hotel Ličen leta 1910

Rihemberk leta 1913

V hotelu je bil sedež Hranilnice in posojilnice Rihemberk, ki je bila od leta 1920 do 1936 tudi lastnica objekta. Po prvi svetovni vojni je družina Ličen prodala objekt in ostalo premoženje v Rihemberku in se izselila v takratno Jugoslavijo. Po letu 1936 sta postala lastnika parcel in objektov Jožef Besednjak in Stanislav Kodrič, ki je že pred tem imel gostilno v Cvetrožu in je s člani svoje družine prevzel vodenja hotela Ličen.

Na stavbi hotela napis Ljudska posojilnica

Pred stavbo hotela je bila bencinska pumpa in uradna javna vaga, ki jo je samostojno upravljala in vodila Egida Kodrič, poročena Birsa.

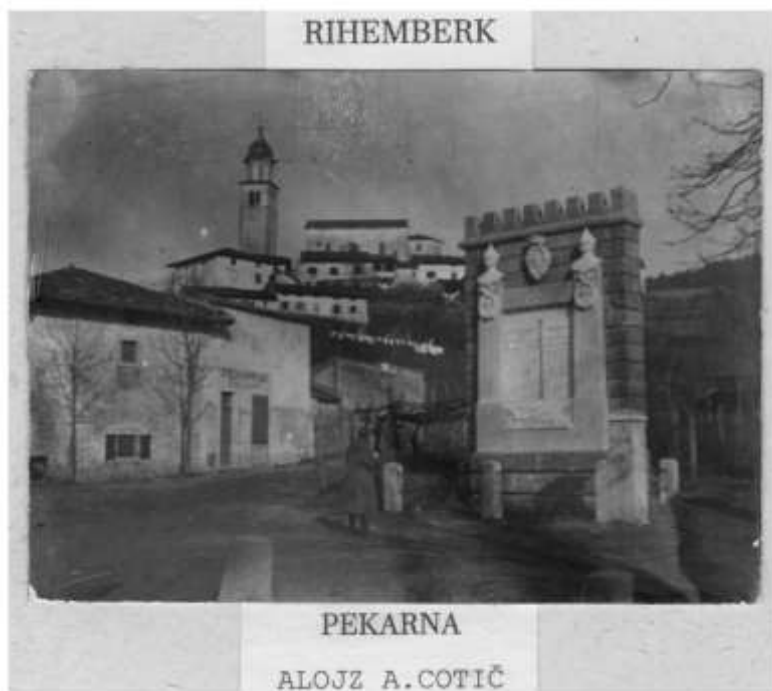
Hotel Ličen leta 1941

Od leta 1925 dalje je bil v hotelu sedež občine Rihemberk. Po fašistični ukinitvi lokalne samouprave je tu namesto izvoljenega župana uradoval od oblasti postavljen podesta. Sedež občine je bil med drugo svetovno vojno preseljen v Dolnji grad, ker se je občinska uprava razširila in je potrebovala več prostorov.

Rihemberk pred drugo svetovno vojno ni imel zdravstvene ambulante zato je tudi nekaj zdravstvenih storitev potekalo v Hotelu Ličen. Cepljenje otrok so opravljali kar na hodniku hotela.

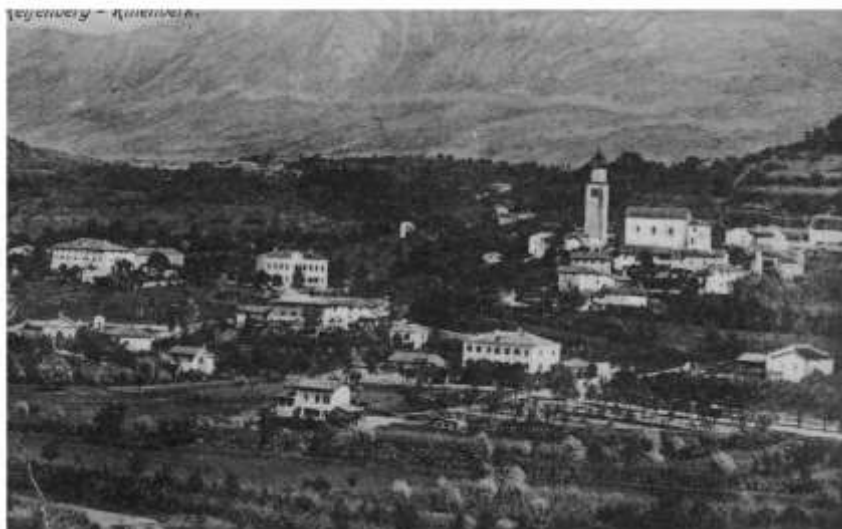
V Hotel Ličen je bila po prvi svetovni vojni iz Vasi preseljena pošta, ki je svoje prostore imela v drugem nadstropju.

- 2.2 V stavbah ob vzhodnem pročelju hotela ob cesti v Britof sta bili mesnica in pekarna. Mesnica je imela vhod obrnjen proti glavni cesti za Gorico, pekarija pa je imela dostop s ceste v Britof. V mesnici je delal Karlo Kodrič. V manjši stavbi nekoliko višje ob cesti v Britof so bila javna stranišča. V času fašizma so bili nad vhodi v stavbe italijanski napisi : beccheria, panetteria, casa di risparmio – ljudska posojilnica.

Pekarna ob hotelu in spomenik general majorju Widmayerju leta 1917

2.3 Za hotelom ter zahodno od hotela sta bili gospodarski poslopji oziroma gospodarski lopi.

Rihemberk s hotelom Ličen leta 1921

2.4 V objektu na drugi strani ceste v Britof, nasproti hotela Ličen, kjer je sedaj stanovanjska hiša Branik 67, je bila čevljarska delavnica. Čevljar je bil Anton Ličen, Whc. Sedanja stanovanjska hiša je po izgledu in velikosti enaka takratni stavbi.

Pogled z Britofa na hotel Ličen leta 1930

Pogled z Britofa na hotel leta 1939

2.5 Južno od hotela ob glavni cesti v Gorico je bila trgovina. Lastnika in prodajalca sta bila Stanko Bizjak Maklavcev in Jožko Furlan iz Stesk. V začetku dvajsetih let je bil tu trgovec Franc Valenčič, ki je bil prvi pevovodja rihemberškega mešanega pevskega zbora.

Hotel Ličen leta 1932

2.6 Ob trgovini ob cesti je bila nekoliko kasneje zgrajena kovačija v kateri so delali Angel Ščukovt, Berti Ličen in še po vojni v obnovljenem posloplju Gabrijel Birsa. Kovačija je delovala do začetka šestdesetih let leta prejšnjega stoletja.

2.7 Ob hotelu so rasli mogočni divji kostanji in pod njimi je bilo urejeno balinišče, cuk in kauf.

Zanimiv je bil pogovor z nekdanjo stanovalko Hotela Ličen **Sonjo Humar**, rojeno leta 1920, ki sedaj živi v Domu upokojencev Nova Gorica. Sonja Humar je hčerka Franca Valenčiča, pevovodje mešanega pevskega zbora, ki je deloval v leta 1906 ustanovljenem društvu z imenom Krščansko socialno izobraževalno društvo. To društvo je imelo tudi prvo knjižnico v Rihemberku in je delovalo še prva leta po prvi svetovni vojni. Franc Valenčič je bil zaposlen kot trgovec v trgovini Pri Ličnu. V Rihemberku si je našel ženo, ki je izhajala iz družine Stegovec od Sv. Martina. Hčerka Sonja se spominja pevskih vaj, pevcev in petja, ki ga je kot otrok z zanimanjem spremljala. V Rihemberku je družina Franca Valenčiča živela do leta 1927, nato so se preselili v Šmarje.

15.2.1944 so stavbe na kompleksu Pri Ličnu doživele enako usodo kot ostale hiše v Rihemberku. Objekt hotela je bil miniran in požgan. Pod njegovimi ruševinami so tisti dan ugasnili življena petih domačinov: gospodinja hotela Julija Kodrič in njena hčerka Vida, Jožefa Gvardjančič, Ida Vidmar in Franc Zgonik, po katerem je bilo leta 1954 poimenovano Kulturno prosvetno društvo Franc Zgonik.

Razglednica z ruševinami hotela Ličen izdana ob krajevem prazniku 15.2.1985.

Po vojni je bil objekt nekdanje trgovine južno od hotela Ličen ob glavni cesti obnovljen v Mladinski dom. Otvoritev tega novega kulturnega in družabnega središča kraja je bila 8. decembra 1945. Ob tej priložnosti je nastopal številčen mladinski pevski zbor pod vodstvom Andreja Vidmarja. Do izgradnje Zadružnega doma v letu 1950 je bilo v njem več kulturnih prireditev. Nato so v tej stavbi dobili svoj prostor mizarji, tu je bila tudi odkupna postaja kmetijske zadruge za sadje predvsem za češnje ter za zelišča.

Branik leta 1956 s porušnim hotelom Ličen, Mladinskim domom in kovačijo

Območje današnjega parkirišča je bilo neurejeno, ruševina, makadamska površina, zbirališče gradbenih odpadkov. Tu se je občasno ustavil potujoči cirkus z vrtiljakom rigenšpilom, stojnico za streljanje z zračno puško za skromne nagrade ter namizni nogomet. Za otroke in mladino v šestdesetih letih privlačen kraj srečevanj in adrenalinskega vrtenja na rigenšpilu.

Ruševine in Mladinski dom so bile v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja odstranjene, trgovina Mercator je bila zgrajena leta 1977, parkirišče pa urejeno leta 2000.

Rušenje Mladinskega doma leta 1972

Rušenje Mladinskega doma leta 1972

3. Dogodki Pri Ličnu

Danes se lahko le čudimo, kako je bilo na kompleksu skromnih 3000 m² skoncentrirano upravno, trgovsko, obrtno, turistično in finančno središče kraja. Sedaj to površino pokriva le parkirišče, ki je ob vsaki malo večji prireditvi ali dogodku premajhno in zatrpáno s pločevino.

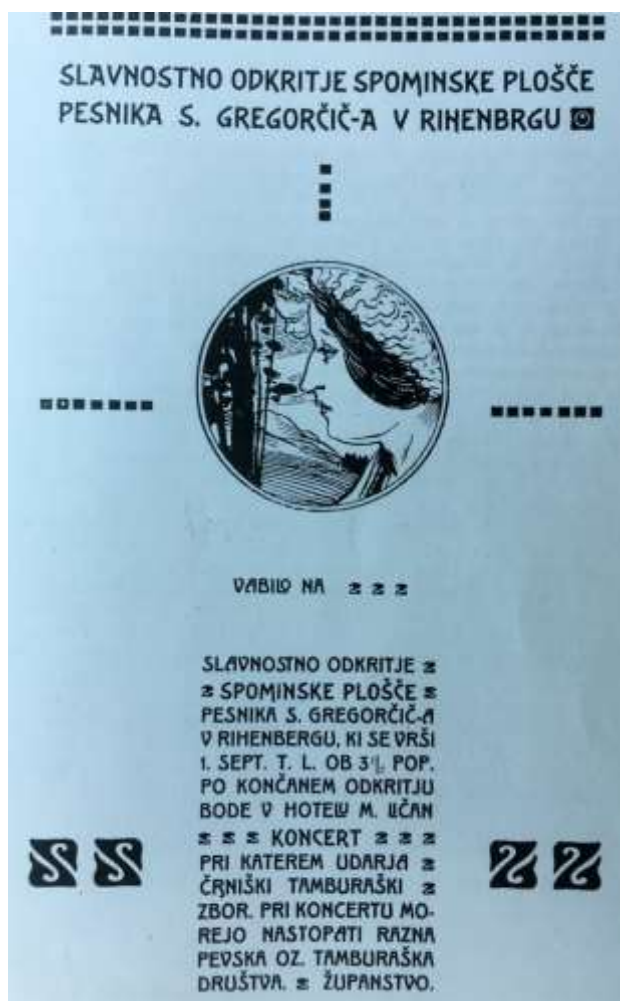
Razglednica iz leta 1898 s pomembnimi rihemberškimi objekti, med njimi hotel Ličen

Začuden smo koliko pomembnih in množično obiskanih dogodkov se je odvijalo Pri Ličnu. Časopisna poročila in novice velikokrat poročajo o tisočglavi množici obiskovalcev!

10. novembra 1867 je bila v gostilni Ličen svečana otvoritev rihemberške čitalnice. Ustanavljanje čitalnice, izpeljava pravnih postopkov, formiranje ustanovnega odbora in priprava svečane otvoritve je potekala celo leto 1867. Veliko vlogo je pri tem imel ustanovni odbor, ki ga je vodil župnik Janez Nepomuk Pirc in člani Andrej Robič, Ivan Furlani, učitelj Tomaž Jug in Ivan Ličen. Svečanosti so se je v nedeljo, 10. novembra, začele že ob peti uri zjutraj s pokanjem možnarjev. Plapolale so zastave na gradu Rihemberk in na gostilni Ličen, gostje iz veliko sosednjih krajev so prihajali čez cel dan in začetek osrednje prireditve ob 6 uri zvečer so naznanili streljivo in rakete! Na prireditvi je igrala vojaška godba v Gorici nastanjenega ogerskega polka, nastopal je domači pevski zbor, recitator, govorniki z dolgimi zanosnimi govori. Sledil je razvedrilni del, tombola, ples in večerja z mnogimi napitnicami. Gostila Ličen je pokala po šivih od razgretih gostov in vsebin vse do jutranjih ur.

Po nadvse uspešni otvoritvi delovanje čitalnice ni bilo tako bogato in intenzivno, kot je bilo pričakovano. Čitalnica je opešala tudi zaradi smrti njenega predsednika župnika Janeza Pirca že par mesecev po otvoritvi, 29. marca 1868. Vseeno lahko rečemo, da je postavila čitalnica temelje in dala zagon kulturnemu in prosvetnemu razvoju kraja.

Na dvorišču Hotela Ličen je bila **1. septembra 1908** slavnostna prireditev ob odkritju plošče Simonu Gregorčiču, ki so jo vzdali na kaplanijo v Britofu, kjer je Simon Gregorčič bival v času službovanja v Rihemberku v letih od 1873 do 1882. Ploščo so leta 1933 razbili in odstranili fašisti. Razbiti deli plošče so se ohranili v ruševinah hotela Ličen. Ponovno so ploščo vzdali na pročelje Zadrúžnega doma septembra 1955.

Vabilo na slavnostno odkritje spominske plošče Simona Gregorčiča leta 1908

26. oktobra 1913 je bila Pri Ličnu velika prireditev z mnogimi pomembnimi gosti in govorniki iz Gorice ob otvoritvi spomenika veteranu avstrijske kraljevo cesarske vojske general majorju Alojziju Francu Widmayerju (Vidmarju). Kot polkovnik ličarskega polka si je leta 1813 v vojni v Dalmaciji prislužil viteški križec Marije Terezije.

Prva leta po prvi svetovni vojni se je društveno življenje v kraju okrepilo. Pozabljeno je bilo predvžno rivalstvo med liberalci in klerikalci, ki je slabilo kulturno in družabno življenje kraja. Leta 1919 je začelo ponovno delovati Krščansko socialno in izobraževalno društvo, ki se je kasneje preimenovalo v društvo Prosveta. Organiziranih je bilo več odmevnih množičnih kulturnih prireditev. Lokaciji teh kulturnih dogodkov sta bili Dolnji grad in Hotel Ličen oz. Ljudska hranilnica in posojilnica kot so objekt poimenovali po sedežu te ustanove ter napisu na pročelju. Ohranjen je letak, vabilo na veselico, ki se je odvila na dvorišču »Hran. in posojilnice« dne **25. septembra 1921** v organizaciji »Kršč. soc. izobr. društva v Rihemberku«. Na prireditvi so nastopali pevski zbori iz Rihemberka in sedmih krajev iz okolice ter tamburaški orkester iz Sela. Glavni govornik je bil France Bevk, uprizorili so dramo v petih dejanjih Deseti brat.

Krščansko socialno in izobraževalno društvo, vabilo na veselico

V Hotelu Ličen so **spomladi leta 1922** nove italijanske oblasti izvedle nabor vojakov, fantov letnika 1901 in 1902. Fantje so na nabor prišli z velikimi slovenskimi zastavami, kar je naborno komisijo in karabinjerje seveda razjezilo. Iz Gorice so poklicali kamion fašistov škvadristov in nabor se je končal s pretepom in zajetjem dvajsetih fantov, ki so naslednje tri tedne brez obsodbe preživeli v zaporih v Gorici.

Pred volitvami **leta 1924** je bilo pred Hotelom Ličen predvolilno zborovanje na katerem je govoril dr. Engelbert Besednjak, kandidat Slovenske stranke, ki je takrat v Rihemberku dobila največ glasov. Dr. Engelbert Besednjak je bil skupaj z dr. Josipom Vilfanom na takratnih volitvah izvoljen v rimski parlament.

Ploščo iz spomenika Widmayerju so v obdobju fašizma zamenjali s spominsko ploščo dveh Rihemberčanov, po mnenju fašistov njihovih članov in junakov. V bistvu so marmorno ploščo Widmayerju le obrnili in na prazno drugo stran napisali svoja junaka. Eden izmed njiju je bil ubit na shodu in taboru fašistov na Krasu, drugi se je podlegel bolezni iz bojov v italijanski vojski v Abesiniji, Etiopiji. Fašistične oblasti so pred spomenikom teh svojih junakov prirejale shode in komemoracije, ki se jih je morala udeleževati šolska mladina, zaželeno v uniformah mladinskih fašističnih organizacij Balilla in kasneje GIL. Tudi domačini, ki so v tistem času prejeli pokojne od italijanske države, so bili prestrašeni in so verjeli, da jim bodo dohodki ukinjeni, če jih na fašističnih prireditvah ne bo. Ohranjena je fotografija izpred hotela Ličen **iz leta 1937**, ki prikazuje matere z več kot sedmimi otoki, prejemnice priznanj fašističnih oblasti. Na teh shodih so bili v glavnem otroci in ženske, ker je bilo po začetku druge svetovne vojne

v kraju le malo moških. Fašistični shodi in proslave so potekale ob sobotah, sabato fascista, in ob drugih praznikih.

Matere z več kot sedmimi otroci dobitnice priznanj fašističnih oblasti

Fašistične oblasti so v prehodu iz leta 1942 na 43, ko se je njihovemu režimu že iztekal čas, priredile Pri Ličnu srečanje za dvig morale, ki se ga je udeležil sam federalce, najvišji predstavnik fašistov v provinci. Tudi tega srečanja s federalom so se udeležile v glavnem ženske in otroci.

Po kapitulaciji Italije 8.9.1943, v času »kratkih dni svobode«, je bilo **18.9.1943** Pri Ličnu veliko zborovanje na katerem sta govorila Joža Vilfan in France Bevk, predsednik in podpredsednik Narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko, ustanovljenega 11. septembra na Vogrskem.

V letu 2000 je Krajevna skupnost Branik, ki jo je takrat vodil Edvard Bizjak, pridobila vsa dovoljenja ter pričela z urejanjem krajevnega trga s parkirišči. Sredi trga je obnovljen vodnjak nekdanjega Hotela Ličen, ki je urejen v spomenik izgnancem za napisom »Naj nikdar ne ugasne spomin na požgano vas in izgnane prebivalce, Rihemberg 1944, Branik 2000«.

Spomenik izgnancem sta odkrila Silvana Makovec, najmlajša izgnanka iz Rihemberka v Nemčijo, in Ivan Birska, ki je bil leta 2000 predsednik Društva izgnancev Branik

Ob robu trga je spomenik tigrovcem iz Rihemberka z napisom »Tigrovcem iz Branika in okolice. Vaš protifašistični boj je bil odraz časti, ponosa in dostojanstva«.

Spomenik tigrovcem sta odkrila Marjanka Pisanec, hčerka tigrovca Viktorja Birse, in predstavnik Društva za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske

Za postavitev spominskih obeležij je poskrbela Krajevna skupnost Branik, Društvo izgnancev Branik, sodelovalo je tudi Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske. Svečana otvoritev trga je bila ob občinskem prazniku 9. septembra 2000. Tega dne sta bili številnim udeležencem prireditve predstavljeni tudi dve knjižni novosti, ki se po vsebini povezujeja s spominskima obeležjema na trgu. Predstavljena je bila knjiga dr. Cvetka Vidmarja z naslovom Tigr v Rihemberku – Braniku. Društvo izgnancev Branik pa je predstavilo zbirko pesmi z naslovom Iz trnja je cvetje pognalo, zbirka pesmi, ki so jih Rihemberčani napisali v izgnanstvu v Nemčiji. Slavnostni govornik ob otvoritvi trga in ob odkritju spomenikov je bil akademik Ciril Zlobec.

Proslava ob otvoritvi parkirišča, 9.9.2000, slavnostni govornik akademik Ciril Zlobec

Kulturni program, ki ga je zasnovala Erna Kolenc, so uprizorili člani Kulturno prosvetnega društva Franc Zgonik Branik, otroški pevski zbor Osnovne šole Branik ter Goriški pihalni orkester Nova Gorica.

Udeleženci proslave ob otvoritvi parkirišča 9.9.2011

Napisala Zalka Jereb, september 2019,
arhivske fotografije iz zbirke Bogdana Hmeljaka,
priprava fotografij za prezentacijo in objavo Dušan Ličen,
fotografije proslave 9.9.2000 Leon Hmeljak,
fotografije rušenja Mladinskega doma Emil Kolenc

Viri in literatura:

- Arhivski dokumenti in načrti zemljiškega katastra in zemljiške knjige
- Publikacija Ob stoletnici rihemberške čitalnice, Branik 1968
- Kronika Rihemberka Branika, Branik 1994
- Kronika Rihemberka Branika II, Branik 2006